

IZVEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA NA KOSOVU ZA 2017.

IZVRŠNI PREGLED

Kosovo je parlamentarna demokratija. Ustav i zakoni predviđaju izabrani jednodomni parlament, Skupštinu, koja kada za to dođe vreme bira predsednika, čiji predlog za premijera Skupština mora da potvrdi. U zemlji su 11. juna održani parlamentarni izbori koje su međunarodni posmatrači ocenili kao slobodne i pravične. Skupština je u februaru 2016. izabrala Hašima Tačija za predsednika. Misija vladavine prava Evropske unije (EULEX) koja nadgleda policiju i sektor pravosuđa, nastavila je da izvršava neke izvršne funkcije sa svojim mandatom produženim do sredine 2018. Briselski dijalog o normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije pod okriljem Evropske unije se nije odvijao na stalnim osnovama dok su se dva predsednika saglasila da primene Sporazum iz 2015. o integraciji sudskih struktura sa severa u nacionalne strukture efektivno od 17. oktobra.

Civilne vlasti su održavale efikasnu kontrolu bezbednosnih snaga.

Najznačajnija pitanja vezana za ljudska prava uključivala su napade na novinare; nasilje nad raseljenim licima; endemičnu korupciju u vladi; nepostojanje nezavisnosti sudstva, uključujući neredovne sudske postupke i selektivnu primenu odluka; i nasilje nad pripadnicima etničkih manjina i pripadnicima zajednice lezbijki, homoseksualaca, biseksualaca, transrodnih i interseksualnih lica (LGBTI).

Vlada je preduzela korake da procesuirala i kazni zvaničnike koji su počinili zloupotrebe u bezbednosnim službama ili na drugim pozicijama u vladi. Mnogi u opoziciji, građanskom društvu i medijima smatrali su da viši zvaničnici uključeni u korupciju prolaze nekažnjeno.

Deo 1. Poštovanje ljudskog integriteta uključujući zabranu od:

a. Samovoljnog oduzimanja života i ostalih nezakonitih i politički motivisanih ubistava

Nije bilo izveštaja da su vlada ili njeni službenici počinili samovoljna ili nezakonita ubijanja.

EULEX i domaći tužioci nastavili su da rade na procesuiranju predmeta ratnih zločina koji su proistekli iz sukoba 1998-1999. Tužioci EULEX-a su do avgusta radili na 37 predmeta ratnih zločina. Na osnovu trenutnog sporazuma na snazi, EULEX-u se mogu dodeliti novi predmeti samo u izuzetnim okolnostima uz saglasnost Tužilačkog veća Kosova.

Specijalno tužilaštvo Republike Kosovo (STRK) je do avgusta radilo na istrazi negde oko 104 predmeta ratnih zločina od kojih je 44 obustavljeno jer nije bilo poznato gde se navodni učinioci nalaze.

EULEX i Policija Kosova su u julu uhapsili četvoricu lica u vezi sa ubistvom policijskog službenika Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) 2004. godine, ubistva jednog i ranjavanja još dvojice policijskih službenika Policije Kosova. Tužioci su tražili izručenje petog osumnjičenog od Nemačke. Navodeći policijske izvore, mediji su identifikovali dvojicu osumnjičenih kao pripadnike glavne organizovane kriminalne grupe uključene u posleratne političke atentate, terorističke napade i iznuđivanje.

Većinsko EULEX sudsko veće Vrhovnog suda je u julu preinačilo osudu iz 2016. Samija Ljuštakua, predsednika opštine Srbica optuženog za ratne zločine u takozvanom predmetu Drenica I. Apelacioni sud je krajem 2016. preinačio prvobitnu osudu Ljuštakua za ubistvo i osudio ga za komandnu odgovornost na osnovu ratnih zločina izvršenih u pritvornom centru Oslobodilačke vojske Kosova (OVK). Veće Vrhovnog suda je potvrdilo petogodišnju kaznu Ljuštakovom saoptuženom Jahiru Demakuu bivšem direktoru sektora za obaveštajne poslove i bezbednost Kosovskih bezbednosnih snaga (KBS). Većinsko EULEX sudsko veće Vrhovnog suda je 18. avgusta potvrdilo osuđujuće presude svim desetorici okrivljenih u predmetu ratnih zločina Drenica II. U avgustu je počelo ponovno suđenje kosovskom Srbinu Oliveru Ivanoviću koji je 2016. bio osuđen na zatvorsku kaznu u trajanju od devet godina za ratne zločine protiv etničkih Albanaca izvršenih 1999. godine. Ivanović je pušten na slobodu uz jemstvo čekajući na ponovno suđenje u aprilu.

Specijalizovano tužilaštvo Kosova (STK) smešteno u Hagu nastavilo je da istražuje zločine izvršene tokom i nakon sukoba 1999. STK i njegov prethodnik, Specijalna istražna operativna grupa Evropske unije su oformljeni nakon objavljivanja Izveštaja Saveta Evrope 2011. pod nazivom *Nečovečno postupanje prema ljudima i trgovina ljudskim organima na Kosovu* o navodnim zločinima koje su počinili pojedini lideri Oslobodilačke vojske Kosova. Sporazum iz 2016. koji pruža pravni

osnov za kosovska specijalizovana veća da vode postupke u Holandiji stupio je na snagu 1. januara. Grupa parlamentaraca iz vladine koalicije je 22. decembra pokušala da poništi zakon koji ovlašćuje rad specijalizovanog tužilaštva i specijalizovanih veća. Neki parlamentarci su izjavili da su to radili pod nalagodavstvom političkih lidera. Inicijativa je zaustavljena pod pritiskom opozicionih lidera i međunarodne zajednice, ali pobornici su sve do kraja godine nastavili da se zalažu za ukidanje zakona. Do kraja godine STK nije izdao niti jednu optužnicu.

b. Nestanka ljudi

Nije bilo nikakvih izveštaja o politički motivisanim nestancima lica ili otmicama.

Međunarodni komitet crvenog krsta (ICRC) je do avgusta vodio kao nestale 1658 lica koja su nestala tokom sukoba 1998-99. i političkog nasilja koje je usledilo. Iako ICRC nije razlikovao nestala lica po etničkoj pripadnosti zbog ograničenja u pogledu poverljivosti, posmatrači su sugerisali da su otprilike 70 odsto sa spiska kosovski Albanci, a 30 odsto Srbi, Romi, Aškalije, Egipćani, Bošnjaci ili Crnogorci.

c. Mučenja i drugih vidova okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja

Ustav i zakoni zabranjuje takve prakse i nije bilo nikakvih izveštaja da su ih vladini zvaničnici primenjivali.

Polijski inspektorat Kosova (PIK), nezavisno telo pri Ministarstvu unutrašnjih poslova je bio odgovoran za preispitivanje žalbi građana na ponašanje policije. PIK je do jula preispitao 678 žalbi građana na ponašanje odnosno postupanje policije. PIK je okarakterisao 404 od ukupnog broja ovih žalbi kao disciplinsku povredu i prosledio ih Jedinici za profesionalne standarde Policije Kosova, a u slučaju preostalih 264 žalbi prosudio je da su u pitanju krivični predmeti. Do jula, 124 pripadnika policijskog osoblja je bilo pod istragom, dok je preostalih 135 slučajeva iz 2016. i dalje bilo pod istragom. Navodi prekomerne upotrebe sile od strane policije tokom rasterivanja demonstracija u 2015. nisu rezultirali krivičnim optužbama, iako su tužiocima nastavili da preispituju informacije koje je dostavio PIK.

Nepoznati napadači su 13. maja pretukli bivšu glavnu urednicu *Zeri* i dobro poznatu zagovornicu ljudskih prava Arbanu Džaru. Džara je 10. aprila rekla policiji da su nepoznata lica sprejom nacrtala crvene krstove na njenim ulaznim vratima. Istraga je bila u toku. Džara je rekla medijima da su je tokom cele godine na društvenim medijima napadali verski radikali i aktivisti opozicionih partija.

EULEX većinsko sudsko veće Apelacionog suda je 22. juna delimično preinačilo presudu Osnovnog suda u Mitrovici iz 2016. protiv OVK komandanta Džemšita Krasnićija za mučenje civila 1999. Apelacioni sud je smanjio zatvorsku kaznu sa osam na sedam godina.

Dva nepoznata lica su 28. avgusta napali Vitore Staviljeci, suprugu ministra za ekonomski razvoj Bljerinda Staviljecija nanoseći joj teške povrede. Napad je usledio ubrzo nakon što je ministar Staviljeci javno kritikovao lokalnu vladu opštine Priština kao nekompetentnu i korumpiranu što je navelo nevladine organizacije i ostale posmatrače da posumnjaju da je ovo bilo politički motivisano.

Uslovi u zatvorima i pritvornim centrima

Uslovi u zatvorima i pritvornim centrima su generalno ispunjavali međunarodne standarde, međutim bilo je značajnih problema koji su i dalje bili uporni za zatvorenike u kazneno-popravnim ustanovama posebno u pogledu nepostojanja rehabilitacionih programa, nasilja među zatvorenicima, korupcije, izlaganja radikalnim verskim ili političkim stavovima i medicinske nege ispod standarda.

Bivši direktor Pritvornog centra u Prištini, Emruš Tači koji je optužen 2016. za pružanje pomoći osuđenom ratnom zločincu Samiju Ljuštaku da izbegne zatvor je i dalje čekao na suđenje.

Fizički uslovi: Fizički uslovi su ostali ispod standarda u nekim delovima u zatvoru Dubrava koji su u prvom tromesečju godine bili prenatrpani.

Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture (KRCT) je tokom godine primio žalbe od zatvorenika u pogledu nedoličnog postupanja, verbalnog uznemiravanja, nasilja među zatvorenicima i u nekim slučajevima zbog fizičkog maltretiranja od strane zatvorskih službenika uglavnom u zatvoru Dubrava i Pritvornom centru u Lipljanu.

Tri službenika kazneno-popravnog zavoda su 19. februara fizički napali

prityvorenika u Pritvornom centru u Lipljanu. Službenicima umešanim u ovo je izrečen ukor, ali nisu bili otpušteni.

Dve zatvorenice su bile 26. februara uključene u tuču u Pritvornom centru u Lipljanu koja je rezultirala povredama. KRCT je saopštio da je to tuče došlo u prisustvu službenika kazneno-popravnog zavoda koji nisu intervenisali.

Nacionalni mediji su preneli da su 15. maja zatvorenici silovali zatvorenika u Pritvornom centru u Lipljanu. Žrtva je navodno dobila medicinsku i psihijatrijsku negu, a zvaničnici zatvora su premestili jednog od učinioca u drugi pritvorni centar. Slučaj je bio pod istragom.

KRCT je do avgusta primio 150 žalbi od zatvorenika da ih je zatvorsko osoblje verbalno ili fizički zlostavljalo u zatvoru Dubrava i u zatvoru sa maksimalnim obezbeđenjem.

Zbog korupcije ili političkog uplitanja vlasti nisu uvek vršile kontrolu nad prostorijama ili zatvorenicima. Prema navodima KRCT, zatvorenici su se žalili da zvaničnici u zatvorima u Dubravi i Smrekovnici nezakonito dozvoljavaju zatvorsko odsustvo i dodatno vreme napolju za šetnju u dvorištu zbog nepotizma ili podmićivanja. KRCT je izvestio da su mobilni telefoni i nezakonite droge redovno krijumčarene u kazneno-popravne zavode u kojima se procenjuje da su otprilike 30 odsto zatvorenika narkomani. Nije bilo programa lečenja zavisnosti od droge.

KRCT je dokumentovao odlaganja i greške u pružanju medicinskog lečenja zatvorenicima i nepostojanje specijalističkog lečenja. U mnogim slučajevima uslovi su primorali zatvorenike da sami nabave medikamente preko privatnih izvora. KRCT je uočio praznine u zatvorskom zdravstvenom sistemu u zatvoru Dubrava i prijavio nedovoljan broj stručnjaka za mentalno zdravlje.

Prostorije i lečenje zatvorenika sa invaliditetom su ostali ispod standarda. Kosovski institut za forenzičku psihijatriju pružao je ograničeno lečenje i smeštaj za osobe sa mentalnim invaliditetom. Zaštitnici osoba sa invaliditetom krivili su vladu što je redovno smeštala u istražni zatvor osobe sa dijagnostifikovanim mentalnim invaliditetom s ostalim pritvorenim licima. Pritvoreni u istražnom zatvoru su bili odvojeni od zatvorske populacije.

Kazneno-popravna služba Kosova nastavila je da ima višedisciplinarni stručni tim koji se bavi samopovredama i pokušajima ubistava u kazneno-popravnim

ustanovama, iako advokati zatvorenika nisu bili upoznati s poboljšanjima. KRCT je primetio da su psiho-socijalne usluge u zatvoru Dubrava ili zatvoru sa maksimalnim obezbeđenjem bile nedovoljne i neodgovarajuće za potrebe zatvorenika uprkos nekim poboljšanjima u zatvoru s maksimalnim obezbeđenjem. Nije bilo zakonskih odredbi ili administrativnih uputstava za lečenje zatvorenika sa invaliditetom. KRCT je do avgusta prijavio 21 pokušaj samoubistva i 100 samonanesenih povreda. Advokati su navodili česte premeštaje i grubo ophođenje kao doprinoseći faktor.

Maskirani napadači su 16. avgusta u Prištini pretukli vršioca dužnosti direktora Kazneno-popravne službe Sokolja Zogaja. Ministarstvo pravde je ubrzo nakon napada dalo saopštenje pozivajući vlasti da pronađu učinioce i da ih izvedu pred lice pravde.

Vlada je uz pomoć međunarodnih forenzičara nastavila da istražuje smrt aktiviste partije Samoopredeljenje Astrita Deharija koji je navodno 2016. izvršio samoubistvo u zatvoru. Glavni tužilac Kosova je u septembru saopštio da je Ministarstvo unutrašnjih poslova Austrije završilo analizu video snimka kamera sa video-nadzora u Pritvornom centru u Prizrenu u vreme Deharijeve smrti. Analiza je ukazala da nije bilo znakova manipulacije snimka sa video nadzora. Državno tužilaštvo je navelo da bi radije izvršilo analizu dokaza u vezi sa ovim slučajem.

Uprava: Vlasti nisu uvek sprovodili propisne istrage maltretiranja. KRCT je uočio da interni mehanizam za podnošenje žalbi predviđen i propisan zakonom nije funkcionisao, jer zatvorenici često nisu bili u mogućnosti da prijave zloupotrebe zbog nepostojanja poverljivosti i straha od odmazde. KRCT je uočio nekoliko slučajeva gde su zatvorenici koji su podneli prigovore retko bili premešteni u druge zatvorske objekte. Zatvorenici u nekim zatvorskim krilima u zatvoru Dubrava i u zatvoru sa maksimalnim obezbeđenjem nisu imali žalbene obrasce, a zatvorska uprava nije rešila prijavljene zabrinutosti. Zatvorske vlasti nisu mogle da intervenišu kada su dobro povezani pritvorenici u istražnom zatvoru koristili svoje veze u Ministarstvu pravde da budu premešteni u daleko udobnije prostorije, kao što je Univerzitetska bolnica u Prištini čak i onda kada je zatvor mogao da pruži adekvatne medicinske usluge.

KRCT je takođe uočio da vlasti nisu pružile pisane odluke u kojima se obrazlaže zatvaranje u samicama ili potvrđuje premeštaj u drugu ustanovu. Prema navodima zatvorenika, takve odluke su sprovedene bez obaveštenja ili objašnjenja. KRCT je uočio da vlasti nisu uspele da primene Zakon o izvršenju krivičnih sankcija što je

dovelo do nepostojanja jasnih procedura za zahteve za uslovni otpust i odsustvo.

Zatvorenici i socijalni radnici okarakterisali su da Komisija za uslovni otpust nije bila uspešna u rešavanju zahteva za ranije puštanje na slobodu i zbog nejasnoća u obrazloženjima za odbijanje zahteva. Zatvorenici sa evidencijom dobrog ponašanja kritikovali su komisiju da nije uzimala u obzir njihove pojedinačne okolnosti. Kazнено-popravna služba je tokom godine primila sedam žalbi.

Nezavisno praćenje: Vlada je dozvolila posete nezavisnim nevladinim posmatračima ljudskih prava, ali je Institucija ombudsmana (IO) bila jedina institucija koja je imala stalan i neometan pristup kazнено-popravnim objektima. KRCT i Centar za odbranu ljudskih prava i sloboda su morali da daju obaveštenje 24 časa unapred za planirane posete.

Poboljšanja: Vlada je u maju otvorila obrazovno-vaspitni centar za maloletna lica u Pritvornom centru Lipljanu. Postojeće rukovodstvo Pritvornog centra u Lipljanu upravljalo je centrom za maloletna lica očito kršeći zakonsku zabranu da rukovodioci budu na čelu više institucija.

Vlada je otvorila u martu novi pritvorni centar u Gnjilanu sa kapacitetom od 300 zatvorenika. Neke nevladine organizacije su istakle da centar ne ispunjava osnovne bezbednosne standarde, navodeći slab kvalitet nadzornih sistema i vrata na zatvorskim ćelijama.

Vlada je tokom godine takođe renovirala zatvor u Dubravi, na taj način delimično rešavajući nedostatke kao što su slabo osvetljenje i ventilacija, oronule kuhinje i toalete, nedostatak tople vode i neadekvatnu ili nikakvu posteljinu i velika odlaganja u popravkama.

d. Samovoljno hapšenje ili pritvaranje

Ustav i zakon zabranjuju samovoljno hapšenje i pritvaranje i propisuje pravo svakog lica da ospori zakonitost svog hapšenja ili pritvaranja na sudu, a Vlada, EULEX i Kosovske snage (KFOR) koje su NATO predvođene međunarodne mirotvorne snage su generalno poštovale te zabrane.

Uloga policije i bezbednosnog aparata

Lokalne bezbednosne snage uključivale su Policiju Kosova i Kosovske

bezbednosne snage (KBS), lakše opremljenu bezbednosnu i civilnu odbrambenu snagu koja reaguje u slučajevima nepogoda, humanitarne pomoći, potrage i spasavanja i kontaminacije opasnim materijama. Zakon propisuje da policija operativno deluje pod ovlašćenjem Ministarstva unutrašnjih poslova. Policija je održavala unutrašnju bezbednost, podržana EULEX-om kao drugom interventnom instancom i KFOR-om kao trećom interventnom instancom u slučaju incidenata. Granična policija kao deo Policije Kosova bila je odgovorna za sprovođenje zakona u vezi upravljanja granicom. Ministarstvo za Kosovske bezbednosne snage upravljalo je KBS-om.

Mandat EULEX-a je da nadgleda, konsultuje i savetuje lokalne pravosudne institucije i organe za sprovođenje zakona. Takođe ima neke operativne odgovornosti, služeći kao podrška policijskim snagama u situacijama tokom racija i u onim koje zahtevaju kontrolu mase i nemira. Okolnosti nisu tražile od EULEX-a da tokom godine izvrši takvu funkciju podrške. Mandat EULEX-a za policijske operacije je ograničen na slučajeve organizovanog kriminala, korupciju na visokom nivou, ratne zločine, pranje novca, finansiranje terorizma i međunarodnu policijsku saradnju. Takođe je bio uključen u operacije i obuku policije kada je reč o zaštiti svedoka. Izvršna uloga EULEX-a postepeno se smanjivala kao što je i propisano u razmeni službene prepiske između Vlade i Evropske unije 2014. i koja je produžena 2016.

KFOR je bio zadužen da pruža bezbedno i sigurno okruženje i garantuje slobodu kretanja u zemlji. U sastavu misije je do maja bilo 4352 vojnika iz 31 zemlje.

Osoblje EULEX-a i KFOR-a nije bilo podložno pravnom sistemu zemlje, ali su i dalje bili podložni disciplinskim merama svojih misija i njihovih odnosnih zemalja.

Vlada je ponekad istraživala zloupotrebe i korupciju, iako mehanizmi za to nisu bili jednako efikasni širom zemlje. Bezbednosne snage nisu osigurale poštovanje sudskih naredbi kada ih lokalni zvaničnici nisu sprovodili. Mnogi policijski službenici su tokom godine uhapšeni po tačkama optužbe za korupciju, a nekažnjivost je bila problem.

Mediji su izvestili 8. septembra da je Policija Kosova raskinula ugovore 57 od 59 policijskih službenika uhapšenih 2016. zbog zloupotrebe položaja ili podmićivanja. Većina njih su bili pripadnici saobraćajne policije iz južne i severne Mitrovice koji su navodno uhvaćeni dok su primali mito nakon što je PIK postavio skrivene kamere unutar njihovih patrolnih vozila.

Procedure hapšenja i postupanje prema pritvorenima

Zakon propisuje da policija može da uhapsi osumnjičena lica jedino pomoću naloga za hapšenje na osnovu dokaza koji je izdao sudija ili tužilac. Tužiocima moraju da u roku od šest sati dostave uhapšenom licu pismeno obrazloženje odnosno rešenje sa opisanim delom za koje se lice sumnjiči i pravni osnov za optužbe. Vlasti moraju da izvedu uhapšena lica pred sudiju u roku od 48 sati ili da ih puste, a pritvorenom licu obezbede neodložan pristup advokatu po svom izboru ili da im advokata obezbedi država. Takođe postoji sistem jemstva, ali ga sudovi retko koriste. Vrlo često pritvorena lica se puštana na slobodu bez jemstva dok su čekala suđenje.

Osumnjičeni imaju pravo da odbiju da odgovore na svako pitanje u svim fazama istrage, osim na ona koja se tiču utvrđivanja njihovog identiteta. Osumnjičeni imaju pravo na besplatnu pomoć tumača i da dobiju medicinsko ili psihijatrijsko lečenje. Policija ne može osumnjičenim licima da uskrati sredstva i prava na komunikaciju.

Nakon prvog rešenja, sud može da drži lica u istražnom zatvoru 30 dana od dana hapšenja i može da produži trajanje istražnog zatvora do godinu dana. Nakon podizanja optužnice i sve do završetka sudskog postupka, samo pretresni sudija ili pretresno veće mogu da odrede ili ukinu pritvor. Zakon dozvoljava sudiji da odredi i kućni pritvor, oduzimanje putnih dokumenata i prošireno korišćenje jemstva kao alternative istražnom zatvoru.

Iako je policija u nekim slučajevima bila maskirana ili na tajnom zadatku, generalno je vršila hapšenja koristeći naloge za hapšenje. Nije bilo potvrđenih izveštaja da je policija zloupotrebila 48-časovno pravilo i tužiocima su generalno ili uručili uhapšenim licima rešenje sa obrazloženim razlogom hapšenja ili su ih pustila na slobodu. Iako su zvaničnici uglavnom poštovali zahtev za blagovremeno rešavanje predmeta, KRCT je izvestio da su se pritvorena lica povremeno suočavala sa odlaganjima kada advokati nisu bili privremeno na raspolaganju.

Nevladine organizacije su izvestile da vlasti nisu uvek dozvolile pritvorenim licima da kontaktiraju advokate po svom prvom hapšenju i da su u nekim slučajevima dozvoljavali konsultacije s advokatom samo kasnije kada su policijski istražitelji započeli zvanično ispitivanje. U nekoliko slučajeva, zvaničnici su navodno omogućili advokata pritvorenim licima samo nakon zvaničnog ispitivanja. Neka pritvorena lica su se žalila da su imala svoj prvi kontakt s advokatom tek po svom pojavljivanju na sudu, iako su tražili advokata.

Samovoljno hapšenje: Policija je 13. septembra izvršila raciju kancelarija Crvenog krsta Srbije u sedam opština širom Kosova. Policija je navela da su racije bile odgovor na ono što oni nazivaju nezakonitim popisom stanovništva, dok su zvaničnici Crvenog krsta Srbije rekli da je njihovo prikupljanje podataka bila podrška isporuci i praćenju humanitarne pomoći. Mediji i međunarodni posmatrači su istakli da se u ovim racijama policija oslanjala na „usmene naloge“ lokalnih tužioca u suprotnosti sa zakonom. Policija je privremeno pritvorila brojne zaposlene Crvenog krsta Srbije. Tužioci i policija nisu bili u stanju da konkretno navedu nijednu odredbu krivičnog zakonika po kojoj su kancelarije Crvenog krsta Srbije prekršile zakon.

Istražni pritvor: Dugo trajanje pritvora, kako pre, tako i tokom sudskog postupka ostaje i dalje problem. Zakon dozvoljava sudijama da odrede pritvor okrivljenom pre početka suđenja ako postoji dobro osnovana sumnja da će okrivljeni verovatno uništiti, sakriti ili krivotvoriti dokaze; uticati na svedoke, pobeći, ponovo izvršiti krivično delo, ili se uključiti u izvršenje drugog krivičnog dela ili da se neće pojaviti na sudskom postupku. Sudije su rutinski koristile sudski pritvor bez traženja dokaznog obrazloženja. Dugi pritvori su se takođe javili kao razlog neefikasnosti pravosuđa i korupcije.

Mogućnost pritvorenog lica da ospori zakonitost pritvora pred sudom: Lica koja su uhapšena ili pritvorena, bez obzira da li su lišena slobode po krivičnoj ili nekoj drugoj osnovi, imaju pravo da ospore pred sudom pravni osnov ili samovoljnu prirodu svog pritvaranja i da budu blagovremeno puštena i obeštećena ukoliko se utvrdi da su bila protivzakonito pritvorena.

e. Uskraćivanje prava na pravično i javno suđenje

Ustav propisuje nezavisno sudstvo, ali sudstvo nije uvek obezbedilo zakonom propisan proces. Vršenje pravde je po rečima Evropske komisije, nevladinih organizacija i Kancelarije ombudsmana bilo sporo i nije bilo dovoljne odgovornosti za pravosudne zvaničnike. Pravosudne strukture su bile podložne političkom uplitanju sa osporenim naimenovanjima i nejasnim mandatima. Efikasnost u rešavanju predmeta se poboljšala tokom godine, ali sudovi su bili zatrpani starim nerešenim predmetima. Tokom prvih šest meseci godine, sudovi su rešili 170 000 predmeta i primili 130000 novih predmeta. Po rečima Sudskog saveta Kosova do jula bilo je 358 135 građanskih, krivičnih i privrednih predmeta koji su čekali na suđenje. Osim toga bilo je 154 596 prekršajnih predmeta koji su čekali na

presuđivanje.

Postojao je efikasan mehanizam za disciplinski postupak sudija i tužioca, ali je bio neefikasan. Vlasti ponekad nisu uspevale da izvrše sudske naredbe, uključujući one Ustavnog suda, posebno one odluke koje idu u prilog manjinama.

Uprkos odluci Ustavnog suda koja potvrđuje vlasništvo Srpske pravoslavne crkve na više od 24 hektara zemlje koja se nalazi uz Manastir Visoki Dečani, lokalne vlasti u Dečanima nisu sprovele odluku. Srpska pravoslavna crkva uputila je pitanje Kosovskoj katastarskoj agenciji, ali se na upis prava vlasništva i dalje čekalo. Nijedan od zvaničnika koji je bio uključen u neizvršenje naredbe suda nije bio sankcionisan.

Tužioci i sudije EULEX-a su nastavili da rade u sudskom sistemu zemlje. Šefica STRK čija nadležnost uključuje trgovinu ljudima, zločine protiv čovečnosti, pranje novca, ratne zločine i terorizam imala je za svog zamenika tužioca EULEX-a. U skladu sa razmenjenom službenom prepiskom između vlade i EU, tužioci EULEX a mogu da nastave da postupaju nezavisno ili zajedno s domaćim tužiocima u skladu sa važećim zakonom. Shodno tome, EULEX je preuzeo neke nove slučajeve i nastavio da procesuiru predmete u toku.

Predsednik je 24. oktobra izdao dekretu kojom je naimenovao 40 sudija i 13 tužioca kosovskih Srba kao što je usaglašeno u skladu sa Sporazumom o dijalogu o pravosuđu. Sudovi u severnoj Mitrovici koji su prethodno funkcionisali pod srpskim pravosudnim sistemom su priznati kao kosovski sudovi i počeli su da primenjuju kosovski zakon. 8000 nerešenih građanskih i krivičnih predmeta iz četiri opština sa većinskim srpskim stanovništvom koji su bili prebačeni 2016. u Vučitrnu vraćeni su u severnu Mitrovicu na rešavanje.

Sudski postupci

Zakon propisuje pravično i nepristrasno suđenje, i dok je bilo ozbiljnih nedostataka u sudskom sistemu, sudstvo se generalno pridržavalo zakona. Suđenja su javna, a zakon za okrivljena lica propisuje pretpostavku nevinosti, pravo da budu blagovremeno obavesteni detaljno o optužbama, prisutni na svojim suđenjima, da se brane ćutanjem i da ne budu primorani da svedoče ili priznaju krivicu, da se suoče sa svedocima optužbe, imaju uvid u dokaze i da imaju pravnog zastupnika. Okrivljena lica imaju pravo da podnesu žalbu. Ova prava se odnose na sve građane bez izuzetaka. Država ne koristi porotna suđenja.

Ustav garantuje pravo na besplatnu pravnu pomoć, međutim, međunarodni posmatrači su izvestili da Agencija za besplatnu pravnu pomoć koja ima mandat da pruža besplatnu pravnu pomoć pojedincima sa niskim prihodom nije bila adekvatno finansirana i da nije funkcionisala kao što je planirano. Agencija nudi besplatnu pravnu pomoć, ali ne vrši zastupanje pred sudom.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izveštaja o političkim zatvorenicima ili pritvorenicima.

Građanske parnice i pravni lekovi

Postoje pravni lekovi za povrede ljudskih prava, ali žrtve nisu bile u mogućnosti da iskoriste ovaj resurs zbog komplikovanih birokratskih procedura i velikog broja zaostalih sudskih predmeta koji čekaju na rešavanje. Pojedinci mogu da se žale sudovima kako bi zatražili obeštećenje ili prestanak trajanja povrede ljudskih prava.

Pojedinci mogu da se obrate Ustavnom sudu za preispitivanje njihovog prava na propisan proces. Ustav uključuje obaveze dogovorene u brojnim međunarodnim konvencijama kao obavezujuće. Pojedinci mogu u skladu s domaćim pravom da predoče navodne povrede ovih konvencija kao i povrede propisnog procesa Ustavnom sudu.

Vraćanje (restitucija) imovine

Konfuzna mešavina zakona, uredbi, administrativnih uputstava i sudske prakse kao i nezakonito ponovno zauzimanje imovine i višestruka potraživanja za istu imovinu nastavili su da komplikuju rešavanje predmeta za vraćanje imovine iz ratnog perioda 1998-99. Privatni građani i verske zajednice su bili u velikoj meri neuspešni u zahtevima za povraćaj imovine koja je bila oduzeta ili konfiskovana tokom jugoslovenske ere.

Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI) koja je uspostavljena 2016. ima ovlašćenja da presuđuje u potraživanjima preko rešavanja neslaganja između katastarskih dokumenata koji su odneseni u Srbiju 1999. i trenutnih kosovskih katastarskih podataka. Podnosioci potraživanja imaju pravo da sudovima podnesu žalbu na odluke.

Kosovska komisija za imovinska potraživanja koja potpada pod KAUVI je do decembra 2016. presudila u 42 114 registrovanih zahteva i vlasti su obavestile skoro sve potražioce o ishodu. Komisija je izvestila da su organi Kosovske agencije za imovinu (KAI) izvršili 39 693 svojih odluka. Na ukupno 1 293 njenih odluka je uložena žalba Vrhovnom sudu.

Kosovska agencija za imovinu, kvazi sudsko telo, je imala poteškoće prilikom izvršenja svojih odluka kada je iseljavala bespravne stanare. KAI takođe nije imala finansijska sredstva da isplati 3,2 miliona evra (\$3.8 miliona) nadoknade na osnovu 143 potraživanja koji su rešeni pozitivno po lica koja su izgubila svoju imovinu početkom devedesetih godina prošlog veka zbog diskriminacionih stambenih praksi koje su se nepredvidljivo primenjivale u to vreme. Agenciji su isto tako nedostajala finansijska sredstva za rušenje bespravnih objekata sagrađenih na zemljištu potražioca nakon što su vlasnicima potvrđena njihova svojinska prava. Agencija je do avgusta podnela 416 krivičnih optužbi tužilaštvu protiv lica koja su ponovno bespravno zauzela imovinu nakon deložacija KAI. Tokom ovog perioda bilo je 460 naloga za deložaciju koji su čekali na izvršenje. Mitrovica je sa 337 slučajeva bila oblast u zemlji sa najvećim brojem deložacija koje su čekale na izvršenje, uglavnom koje su uticale na kosovske Albance.

Broj nerešenih predmeta u opštinskim sudovima je ostao visok gde je otprilike 50 odsto bilo onih koji su se odnosili na imovinska potraživanja. Otprilike 9 000 potraživanja je ostalo nerešeno do decembra 2016, većina koja je se odnosila na novčana potraživanja kosovskih Srba za nenastanjivu imovinu oštećenu ratom. Zemlja nije imala efektivan sistem koji bi omogućio raseljenim kosovskim Srbima koji žive van zemlje da podnesu imovinske ili druge zahteve.

f. Samovoljno ili neosnovano ugrožavanje nepovredivosti privatnosti, porodice, stana ili prepiske

Ustav i zakon zabranjuju takve radnje i nije bilo izveštaja da Vlada, EULEX i KFOR nisu poštovali te zabrane.

Deo 2. Poštovanje građanskih sloboda, kao što su :

a. Sloboda govora i štampe

Ustav i zakon propisuju slobodu govora i štampe. Iako je Vlada generalno poštovala ova prava, bilo je izveštaja koji su ukazivali na to da su pojedini javni zvaničnici, političari, privredni subjekti i verske radikalne grupe zastrašivale predstavnike medija. Mediji su se takođe susretali sa poteškoćama pri dobijanju informacija od vlade i javnih institucija kao što je propisano zakonom. Nezavisna komisija za medije uređuje frekvencije za emitovanje, izdaje licence javnim i privatnim emiterima i uvodi praktične politike u oblasti radio-difuzije.

Ministarstvo pravde je 26. aprila predložilo članove koji kriminalizuju uvredu i klevetu predsednika i ostalih viših zvaničnika. Osuđeni prestupnici bili bi podložni zatvorskoj kazni u trajanju od tri meseca do pet godina. Ministarstvo pravde je nakon kritika građanskog društva, medija i međunarodne zajednice odustalo od predloženih izmena.

Sloboda štampe i medija: Nezavisni mediji su bili aktivni i izražavali su raznolike stavove uglavnom bez ograničenja, iako je i dalje bilo prijava da su vladini zvaničnici, neke političke partije, privredni subjekti povezani sa vladom, verske grupe i nezadovoljni pojedinci nastavili da vrše verbalne pritiske na vlasnike medija, pojedine urednike i reportere da ne objavljuju određene priče ili materijale.

Sve veće finansijske poteškoće uticale su na uređivačku nezavisnost svih medija izloženih riziku. Iako su neke samoodržive medijske kuće usvojile uređivačku politiku i politiku emitovanja nezavisno od političkih i poslovnih interesa, one medijske kuće sa manje finansijskih resursa su ponekad prihvatale finansijsku podršku iz raznih izvora u zamenu za pozitivno izveštavanje ili za neobjavlivanje negativnih priča koje bi mogle da učine nažao interesima osnivača.

Medijski emiteri, posebno televizijski kanali imali su veći pristup značajnijim izvorima prihoda od štampanih medija. Skupština je kontrolisala budžet javnog servisa Radio-televizije Kosova i njenih podružnica. Javnost je videla štampane medije kao nezavisnije, ali manje stanice su istakle da su se sve više suočavale s rizikom da budu zatvorene i da se sve više oslanjaju na ograničene spoljne izvore finansiranja. Neregulisani internet mediji i dalje su vršili pritisak na medijske kuće ponovnim objavljivanjem članaka iz štampanih medija ili drugih internet izvora bez navođenja korišćenih izvora.

Nasilje i uznemiravanje: Udruženje novinara Kosova (UNK) i medijske kuće su do 25. avgusta prijavili 20 slučajeva gde su vladini zvaničnici, poslovne interesne grupe ili radikalne verske grupe zloupotrebile slobodu štampe, uključujući fizičke napade, verbalne pretnje upućene novinarima i pritiskajući medijske kuće da ne objave određene materijale.

Nepoznati napadači su 16. avgusta napali Parim Olurija, direktora istražnog internet informativnog portala *Insajderi* nanoseći mu lakše povrede. Oluri je rekao kablovskoj televiziji *Dukagjini* da veruje da je napad bio odgovor na članak koji je objavio u kojem se kritikuju komandanti OVK-a.

Insajderi je izvestio da je 14. septembra poslanik u Skupštini Beke Beriša pretio da će ubiti glavnog urednika Vehbija Kajtazija zbog članka koji je portal objavio u kojem se tvrdi da je nedavno postavljen savetnik premijera Gazmend Sula imao kriminalne veze. Članak je takođe tvrdio da je Beriša pre 1999. godine bio osuđen za ubistvo svog komšije. UNK je osudio pretnju.

Cenzura i ograničavanje sadržaja: Nije bilo izveštaja o neposrednom cenzurisanju štampanih ili elektronskih medija, međutim, novinari su tvrdili da su pritisci političara i organizovanih kriminalnih grupa često dovodili do samocenzure. Neki novinari su se uzdržavali od kritičkog istraživačkog novinarstva plašeći se za svoju fizičku bezbednost i svoje radno mesto. Novinari su povremeno dobijali ponude za određene finansijske koristi u zamenu za pozitivno izveštavanje ili odustajanje od istrage. Po navodima UNK, vladini zvaničnici, kao i lica smatrana mogućim kriminalcima, su verbalno pretili nekim novinarima zbog opaženog negativnog izveštavanja. Po navodima nekih urednika, vladine agencije i kompanije su povukle svoje oglašavanje iz novina koje su objavljivale materijal koji ih kritikuje.

Novinari su se žalili na to da su ih medijski vlasnici i rukovodioci sprečavali da ili objave ili emituju priče koje kritikuju vladu, političke stranke, ili određene zvaničnike. U nekim slučajevima urednici su navodno pretili da će da otpuste novinare ako napišu kritičke izveštaje. Novinari su se takođe žalili da su ih vlasnici sprečavali da izveštavaju o korupciji na visokom nivou u vladi.

Slobodno korišćenje interneta

Vlada nije ograničavala ili prekidala pristup internetu ili cenzurisala sadržaj na internetu i nije bilo verodostojnih izveštaja da je vlada nadgledala privatnu prepisku preko interneta bez propisnog zakonskog ovlašćenja.

Regulatorni organ za elektronske i poštanske telekomunikacije je izvestio da je do avgusta otprilike 76 odsto svih domaćinstava imalo pristup internetu.

Akadske slobode i kulturni događaji

Nije bilo vladinih ograničenja u akademskim slobodama ili kulturnim dešavanjima.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Ustav i zakon propisuju slobodu okupljanja i Vlada, EULEX i KFOR su uopšteno poštovali ova prava.

c. Sloboda veroispovesti

Videti Izveštaj Državnog sekretarijata *Međunarodne verske slobode* dostupan na www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Sloboda kretanja

Zakon propisuje slobodu kretanja u zemlji, putovanje u inostranstvo, emigraciju i repatrijaciju i Vlada i EULEX su generalno poštovali ova prava. Međutim, međuetničke tenzije, blokade na putevima koje su postavili tvrdolinijaši i realne i opažene bezbednosne zabrinutosti ograničile su slobodu kretanja. Bezbednosne zabrinutosti su takođe ograničile veliki broj raseljenih kosovskih Srba koji su tražili da se vrate.

Vlada je saradivala sa UNHCR-om i drugim humanitarnim organizacijama u pružanju zaštite i pomoći interno raseljenim licima, izbeglicama, izbeglicama povratnicima, azilantima, osobama izloženim riziku da postanu apatridi i ostalim manjinskim zajednicama u teškom položaju.

Kretanje u zemlji: Sloboda kretanja preko Ibarskog mosta u Mitrovici koji spaja severnu i južnu Mitrovicu je i dalje bila ometana uprkos sporazumu između premijera Kosova i Srbije da se most otvori. Predsednik opštine severna Mitrovica je stopirao radove izgradnje na severnom delu glavnog mosta u aprilu navodeći bezbednosne razloge i povećanje međuetničkih incidenata. Do septembra radovi nisu ponovo otpočeli. Ibarski most ostao je otvoren za pešake, a ostali mostovi koji

povezuju severni deo Mitrovice sa južnim su bili potpuno otvoreni.

Opštinske vlasti severne Mitrovice počele su u decembru 2016. izgradnju betonskog zida blizu glavnog mosta u Mitrovici ometajući slobodu kretanja i podižući tenzije između kosovskih Srba i etničkih Albanaca. Međunarodni posmatrači su tvrdili da je srpska vlada naložila izgradnju. Kosovska vlada je smatrala izgradnju povredom sporazuma između Kosova i Srbije iz 2015. koji je podržala Evropska unija. Predsednik opštine severna Mitrovica Goran Rakić i ministar za prostorno planiranje Ferat Šalja su u februaru potpisali sporazum za demontiranje zida. Lokalna vlada severne Mitrovice je nakon toga uklonila zid, ali se i dalje čekalo na punu primenu Sporazuma iz 2015.

Vlada nije smatrala da su lična dokumenta koje je izdala Srbija, a koji nose nazive kosovskih gradova važeća putna dokumenta što je otežalo mnogim pripadnicima zajednice kosovskih Srba slobodu kretanja. Vlada je preduzela korake da ispravi ovaj problem usvajanjem administrativnog uputstva koje olakšava pristup ličnim dokumentima koje izdaje vlada onim građanima koji nisu prethodno registrovani u sistem zemlje, ali nije uspela da matičnim službama izda konačno uputstvo o primeni kako bi administrativno uputstvo stupilo na snagu. Kosovski Srbi koji imaju samo lična dokumenta koje je izdala Srbija nisu bili u mogućnosti da dobiju kosovska identifikaciona dokumenta ili da se registruju kao kosovski građani.

Izgnanstvo: Povratak u zemlju izbeglica Aškalija, Egipćana i Roma iz ratnog perioda 1999. ostao je problem. Njihovi institucionalni predstavnici bili su uvereni da su društvene predrasude sprečile povratak skoro 400 raseljenih Aškalija, Egipćana i Roma koji su rekli UNHCR-u da su spremni da se vrate iz Makedonije i Crne Gore.

Ministarstvo za zajednice i povratak je izjavilo da međuministarska komisija kojom predsedava, a koja treba da olakša proces povratka, do septembra nije učinila nijedan ozbiljan napredak u uspostavljanju specijalnog sudskog veća da se rešavaju zahtevi raseljenih lica u pogledu sticanja ponovne državine nad imovinom koja je prethodno oduzeta. Ministarstvo je takođe napomenulo da raseljena lica i dalje imaju poteškoće u pogledu dobijanja ličnih dokumenta i katastarskih usluga iz opština.

Interno- raseljena lica (IRL)

Prema podacima UNHCR-a procenjeno je da je 106 000 lica koja su prethodno

boravila u zemlji ostalo raseljeno usled rata i nakon rata u susednim zemljama. Sve u svemu, 8367 raseljenih lica (2104 porodica) pre svega kosovskih Srba upisanih u evidenciju UNHCR-a izrazilo je svoju zainteresovanost da se vrati na Kosovo. Od ovog broja 307 se do 31. oktobra vratilo. Vlada je neprestano pozivala sva raseljena lica da se vrate u zemlju; međutim problemi su i dalje bili prisutni u pogledu dodeljivanja zemljišta za obnavljanje kuća, ograničenih fondova i nedostatku socio-ekonomskih izgleda. Prema navodima UNHCR, nepostojanje detaljnog popisa stanovništva i adekvatnog profilisanja podataka izostavilo je raseljena lica iz zaštite ljudskih prava i razvojnih planova.

Proces povratka u nekim područjima zemlje i dalje je bio otežan bezbednosnim incidentima i oklevanjem primajuće zajednice da prihvate manjinske povratnike. Nijedan kosovski Srbin se još uvek nije vratio u Đakovicu. UNHCR je uočio ograničene mogućnosti za interakciju između povratnika i primajuće zajednice kao i nepoverenje povratnika u organe za sprovođenje reda i zakona. Osim toga, povratak manjina sprečen bezbednosnim poteškoćama i zvaničnim opstrukcijama u Istoku, Klini, Mamuši, Mušutištu i severnoj Mitrovici često je obeshrabriavao povratak. UNHCR je izvestio o značajnim odlaganjima u pružanju pomoći reintegracije spontanim povratnicima. Inicijativa UNHCR-a i OEBS-a za rešavanje problema sa kojima se suočavaju kosovski povratnici održala je dva sastanka tokom godine, ali nije dodeljen budžet i nisu preduzete konkretne mere.

Uprkos zvaničnim pozivima za povratak raseljenih lica, vlada nije preduzela korake da eliminiše prepreke za povratak poseda ili pomoć. Takve prepreke uključuju dodelu zemljišta za stambenu izgradnju, bezbednosne probleme u nekim područjima i generalno nepostojanje socio-ekonomskih izgleda za povratnike. UNHCR je tvrdio da programi za reintegraciju vlade za raseljena lica ostaju u velikoj meri neuspešni zbog nepostojanja odgovarajuće procene potreba i neuspeha izbora i prioriteta korisnika na osnovu ranjivosti.

UNHCR je izvestio da je Policija Kosova održavala povećano prisustvo u područjima sa povratnicima kako bi sprečila međuetničko nasilje. UNHCR je zabeležio 10 incidenata nasilja protiv povratnika tokom godine i sedam protiv raseljenih lica.

Na pravoslavno Badnje večer 6. januara - oko desetak aktivista partije Samoopredeljenje protestovalo je zbog posete 50 raseljenih hodočasnika kosovskih Srba srpskoj pravoslavnoj crkvi u Đakovici. Demonstranti su bacali kamenje i crvenu boju na autobus posetioca, oštetivši jedan prozor, a na spoljnom zidu crkve

su ispisali sprejom „Ubice“. Policija Kosova rasterala je demonstrante i uhapsila sedmoricu zbog nepoštovanja policijskih naredbi i vandalizma.

U aprilu su lokalni stanovnici protestovali na povratak 13 raseljenih kosovskih Srba u njihovo mesto porekla u Ljubožde. Ministarstvo za zajednice i povratak privremeno je smestilo raseljena lica dok je razmatralo da li da finansira obnavljanje domova njihovih predaka.

Savetodavno veće UN-a za ljudska prava utvrdilo je u aprilu da je UNMIK odgovoran za kršenje ljudskih prava vezanih za trovanje olovom u Romskim kampovima nakon sukoba 1999. godine. Ujedinjene nacije su se obavezale da će uspostaviti poverenički fond za finansiranje poboljšanja zdravstvenih usluga, ekonomskog razvoja i infrastrukturnih projekata u severnoj Mitrovici, južnoj Mitrovici i opštinama Leposavić gde pogođeni žive. Ujedinjene nacije nisu platile nadoknadu romskim i drugim manjinskim zajednicama na Kosovu uprkos zahtevima organizacija za ljudska prava.

Zaštita izbeglica

Traženje azila: Zakon propisuje davanje azila ili izbegličkog statusa. Vlada je uspostavila sistem za pružanje zaštite izbeglicama, ali po navodima UNCHR-a nedostajali su joj efektivni mehanizmi i prakse za identifikaciju osoba kojima je bila potrebna međunarodna zaštita kao i zemlja porekla pojedinaca koji nisu imali dokumenta. Prema navodima Ministarstva unutrašnjih poslova, nijedan od 1 038 zahteva za traženja azila obrađenih u periodu od 2008. do juna nisu rezultirali dobijanjem izbegličkog statusa, dok je samo 13 osoba dobilo supsidijarnu zaštitu tokom ovog perioda. Do novembra, bilo je 231 zahteva za azil koji su čekali na rešavanje. Svi tražioci azila napustili su zemlju pre nego su njihovi zahtevi bili obrađeni.

Vlasti su premestile u azilantski centar sve strance koje su presreli tokom ilegalnog prelaska granica i koji su nakon toga tražili azil. Nezavisni posmatrači su imali pristup azilantskom centru. UNHCR je izvestio da je tražiocima azila obezbedio smeštaj, redovne obroke i odeću kao i psihološku procenu, usluge savetovanja i pravnu pomoć. Problem je i dalje bio pružanje usluga usmenog prevođenja na većem broju jezika.

Prostorije za prijem u azilantskom centru mogu da prime decu, ali objekat nije imao standardne operativne postupke za postupanje sa decom bez pratnje koja su tražila azil i za utvrđivanje ispunjenosti uslova.

Bezbedna zemlja porekla/tranzit: Zakon priznaje koncept bezbedne zemlje porekla u skladu sa međunarodnim pravom, ali on i dalje tek treba da se primeni. Prema navodima UNHCR-a, kosovska definicija bezbedne zemlje porekla je u skladu sa standardima Evropske unije.

Privremena zaštita: Vlada je takođe pružila privremenu zaštitu koja se naziva supsidijarna zaštita pojedincima koji možda ne ispunjavaju uslove da dobiju status izbeglice. Vlada je od nezavisnosti 2008. pa sve do juna, pružila supsidijarnu zaštitu 13 licima.

Lica bez državljanstva (apatridi)

Zvanične brojke o licima bez državljanstva nisu bile dostupne. Zakon ne sadrži diskriminacione odredbe koje bi mogle dovesti do toga da određenim grupama ili licima bude oduzeto ili uskraćeno državljanstvo. Deca stižu državljanstvo po osnovu roditelja ili samim rođenjem u zemlji u slučaju dece rođene u roditelja određene manjinske zajednice čije državljanstvo nije dokumentovano. Vladine procedure propisuju naturalizaciju onih lica koji su dobili status lica bez državljanstva ili izbeglica pet godina nakon utvrđivanja statusa.

Zakoni koji se odnose na građansko stanje dozvoljavaju licima bez državljanstva da izvrše upis građanskog stanja, kao što su činjenica rođenja, braka i smrti, ali primena se razlikovala od opštine do opštine. Sposobnost vlade da utvrdi koja lica nemaju državljanstvo i onih čije državljanstvo je neodređeno i dalje je ostala neadekvatna.

UNHCR je tokom godine pomogao broju od 360 lica iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana bez državljanstva. Neregistrovani članovi porodica nisu dobili socijalnu pomoć, penziona prava i nisu mogli da upišu imovinska prava ili da ostvare prava na nasledenu ili prenesenu imovinu. Deca raseljenih roditelja koja su rođena van zemlje i koja su ušla u zemlju s roditeljima preko readmisije često nisu imala dokumenta, uključujući izvode rođenih iz mesta rođenja. Vlasti su prepoznale problem, ali nisu osmislile sistemsko rešenje. Agencija za civilnu registraciju Ministarstva unutrašnjih poslova je 2015. promovisala besplatan upis činjenice

rođenja i zakašnjeli upis ukidajući rok isteka koji bi povukao za sobom novčane kazne ili penale za mnoge usluge registracije etničkih Roma, Aškalija i Egipćana.

Ministarstvo unutrašnjih poslova je u avgustu prijavilo da je 618 Aškalija, Egipćana i Roma „zakonski nevidljivo” zbog nemogućnosti da dostave dokaze svog rođenja u zemlji. Tokom godine, Agencija za civilnu registraciju pri Ministarstvu obezbedila je izvode rođenih, lične karte i/ili pasoše broju od 924 raseljenih lica sa Kosova koji su živeli u Crnoj Gori.

Kosovski Srbi u četiri severne opštine nisu bili u mogućnosti da upišu činjenicu rođenja, sklapanja braka, razvoda i na taj način dobiju zvanična kosovska dokumenta zbog toga što su njihova građanska stanja registrovana samo u paralelnom sistemu srpske vlade. Tokom godine, vlada je radila na uspostavljanju kancelarija za civilnu registraciju u opštinama na severu zemlje sa većinskim srpskim stanovništvom, iako se susretala sa poteškoćama da ih otvori i primeni novi dogovor da se omogući registracija. Agencija za civilnu registraciju je pri kraju 2016. godine objavila da građani koji su prethodno bili registrovani u sistemu zemlje mogli da obnove lične karte, pasoše, vozačke dozvole i registracije vozila u Zubinom Potoku, Leposaviću, Zvečanu i Mitrovici, odnosno u svim ovim opštinama sa srpskom većinom.

Deo 3. Sloboda učestvovanja u političkom procesu

Zakon propisuju da građani imaju pravo da biraju svoju vladu na slobodnim i pravičnim periodičnim izborima tajnim glasanjem na osnovu univerzalnog i pravičnog prava glasanja.

Uprkos poduhvatu da ih rasformira, srpska vlada je nastavila da radi u nekim nelegalnim paralelnim vladinim strukturama u opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom. Ilegalne paralelne institucije takođe su funkcionisale u srpskim enklavama i enklavama sa kosovskim Gorancima širom južnog dela zemlje.

Izbori i politička participacija

Nedavni izbori: Parlamentarni izbori – uključujući na severnom Kosovu održali su se 11. juna. Međunarodni i nezavisni posmatrači ocenili su generalno glasanje na izborima kao slobodno i pravično. Kampanja je međutim obeležena formama zastrašivanja u zajednicama kosovskih Srba, pošto su neki kosovski Srbi vršili pritisak na sunarodnike kosovske Srbe koji su podržavali druge partije od onih koje

su za Srpsku listu (SL). Kandidati koji ne pripadaju SL bili su pod pritiskom da se povuku iz izborne trke. Pojavili su se izolovani incidenti nasilja, uključujući, pucnjavu na kancelariju Partije kosovskih Srba (PKS) u Leposaviću 22. maja i nasilnog sukoba između pristalica PKS-a i SL-a što je rezultiralo privremenim pritvaranjem lidera PKS-a 4. juna.

Odlaganje u formiranju vladajuće koalicije dovelo je do toga da vladine institucije nisu funkcionisale devet sedmica nakon parlamentarnih izbora, što je negativno uticalo na ekonomiju zemlje i sprečavanje napretka u ključnim pitanjima u međunarodnim i domaćim poslovima.

Kosovo je 22. oktobra održalo opštinske izbore, koje su posmatrači smatrali generalno slobodnim i poštenim uprkos izolovanim nepravilnostima. Period pred kampanju obeležilo je nekoliko incidenata zastrašivanja u zajednicama kosovskih Srba. Pred same lokalne izbore, kandidat za odbornika u Skupštini opštine Srbica Bekir Veliju fizički je napadnut u navodno politički motivisanom napadu.

Političke partije i politička participacija: Politička pripadnost je igrala važnu ulogu u pristupu vladinim uslugama i socijalnim mogućnostima i mogućnostima zapošljavanja. Lojalnost klanovima je takođe igrala važnu ulogu u političkim organizacijama. Zastupljenost etničkih manjina u Skupštini bila je više nego srazmerna njihovom učešću u stanovništvu, ali političke partije koje predstavljaju etničke manjine kritikovale su većinske stranke zbog toga što ih nisu konsultovale o važnim pitanjima. Incidenti nasilnog prekida rada Skupštine od strane poslanika nekih stranaka koji su se desili u 2016. godini nisu se ponovili u tekućoj godini.

Učešće žena i manjina: Nijedan zakon ne ograničava učešće žena i/ili manjina u političkom procesu i oni su učestvovali.

Deo 4. Korupcija i netransparentnost vlasti

Zakon propisuje krivične sankcije za korupciju zvaničnika, međutim vlada nije sprovela zakon efikasno i korupcija je ostala ozbiljan problem. Nedostatak efikasnog sudstva i opšta slabost u vladavini prava doprineli su ovom problemu. Slučajevi korupcije su rutinski bili podložni ponovljenim žalbama, a pravosudni sistem je često dozvoljavao rok zastare bez suđenja predmeta.

Korupcija: Kosovska agencija za borbu protiv korupcije (KAPK) i Kancelarija glavnog revizora dele nadležnost na suzbijanju korupcije u vlasti. STRK je do juna

primio 38 predmeta od KAPK. KAPK je dostavio jedan slučaj osnovnom tužilaštvu u Mitrovici. Osude po optužbama za korupciju i dalje predstavljaju mali srazmer u odnosu na one koji su istraženi i optuženi.

Izveštaj nevladinih organizacija Cohu i Komunikacija za društveni razvoj utvrdio je brojne navodne neuspehe pravosudnog sistema da krivično goni korupciju. Izveštaj je naveo da je samo 13 od 140 slučajeva podnetih protiv visokih zvaničnika rezultiralo optužnicama. NVO Institut za pravosuđe Kosova izvestio je da su tužioci odbacili 55 odsto slučajeva korupcije koji su se našli pred njima u prva četiri meseca u toku godine. Izrečene kazne visokih zvaničnika osuđenih za korupciju često su bile blage. Institut je izvestio da su optužnice često bile neuspešne jer su tužioci podnosili netačne optužbe ili su napravili proceduralne greške.

Osnovno tužilaštvo u Peći je 8. maja podiglo optužnicu protiv predsednika opštine Peći Gazmenda Muhakherija zbog neizvršenja odluke Apelacionog suda o vraćanju zaposlenog nakon što je sud utvrdio da je radnik zaštićen odredbama za uzbunjivače. Odvojeno, SPRK je u maju pokrenuo istragu protiv Muhakherija i trojice opštinskih službenika zbog nepropisnog finansijskog obračuna u ugovoru o obezbeđenju od 152 000 evra (\$182,000).

Prijavljivanje imovinske karte: Zakon obavezuje sve visoke javne funkcionere i članove njihovih porodica da svake godine prijave svoju imovinsku kartu i poreklo svoje imovine. Visoki zvaničnici moraju da prijave promene u imovinskoj karti kada stupaju i kada odlaze sa javne funkcije. Kosovska agencija za borbu protiv korupcije upravlja podacima, potvrđuje imovinske karte i objavljuje ih na svojoj internet stranici. Agencija je na osnovu nasumičnog uzorka u toku godine prijavila da je otprilike 98 odsto zvaničnika prijavilo svoju imovinu i finansijsko stanje. Organi vlasti mogu novčano da kazne zvaničnike za manja kršenja ove obaveze ili da im zabrani da obavljaju javnu funkciju u trajanju do godinu dana. Agencija za borbu protiv korupcije je prosledila optužbe tužiocima za sve one koji nisu dostavili svoju imovinsku kartu.

Deo 5. Stav vlasti prema međunarodnim i nevladinim organizacijama koje istražuju slučajeve navodnog kršenja ljudskih prava

Veliki broj domaćih i međunarodnih grupa u oblasti ljudskih prava generalno su radile bez vladinog ograničenja, istražujući i objavljujući svoje nalaze o slučajevima u oblasti ljudskih prava. Vlada je saradivala i donekle reagovala na

njihove stavove.

Vladina tela za ljudska prava: Institucija ombudsmana (IO) ima nadležnost da istražuje navode povrede ljudskih prava i zloupotrebu vladinih ovlašćenja i postupka kao nacionalni preventivni mehanizam za sprečavanje mučenja. Institucija ombudsmana je primarno odgovorna za nadgledanje pritvornih objekata i njenih sedam terenskih kancelarija joj omogućavaju da ima kontakt sa svim opštinama u zemlji. Kada se njene preporuke ne primenjuju, Institucija ombudsmana može da pokrene sudski postupak protiv vladinih tela pred sudovima kao i pred Ustavnim sudom. Na osnovu ovlašćenja koja joj je skupština dala, Institucija ombudsmana je do 14. decembra podnela tri podneska prijatelja suda Ustavnom sudu. Institucija ombudsmana takođe daje preporuke o usklađenosti zakona i ostalim podzakonskim i upravnim aktima, smernicama i praksama.

Deo 6. Diskriminacija, društvene zloupotrebe, trgovina ljudima

Žene

Silovanje i nasilje u porodici: Zakon kriminalizuje silovanje, ali se konkretno ne bavi pitanjima silovanja supružnika. U skladu sa zakonom, za silovanje je zaprećena zatvorska kazna u trajanju od dve do 15 godina.

EULEX je primetio da su sudovi često primenjivali kazne koje su daleko blaže od zakonskog minimuma u slučajevima silovanja, posebno u slučajevima koji uključuju maloletna lica. EULEX je utvrdio da sudovi retko preduzimaju korake da zaštite žrtve i svedoke i da ročišta nisu bila zatvorena za javnost kao što je propisano zakonom. Odsek Glavnog državnog tužilaštva je pomogao da se obezbedi pristup pravdi žrtvama svih krivičnih dela s posebnim fokusom na žrtve nasilja u porodici, trgovine ljudima, zlostavljanja dece i silovanja.

Zakon tretira nasilje u porodici kao građansku stvar osim u slučaju ako žrtva ne pretrpi telesnu povredu. Nepoštovanje presude građanskog suda u predmetu nasilja u porodici je krivično delo i delo koje se krivično goni, iako su krivična gonjenja u ovim slučajevima retka. Prema navodima Mreže žena Kosova, više od dve trećine žena su bile žrtve nasilja u porodici. Kada su žrtve prijavljivale, policijska jedinica protiv nasilja u porodici je sprovodila istrage i prosleđivala slučajeve tužiocima, iako je stopa krivičnog gonjenja bila mala. Advokati i posmatrači u sudovima tvrdili su da su tužiocima i sudije favorizovale ujedinjene porodice u odnosu na zaštitu žrtve dok su nalozi za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici ponekad

dozvoljavali učiniocu da ostane u porodičnom domu dok slučaj čeka na rešavanje. Kazne su često bile blage i kretale su se od sudskih opomena do zatvorske kazne u rasponu od šest meseci do pet godina.

Kosovski pravosudni sistem usvojio je nove standardne operativne postupke i tokom godine je unapredio prioritarno dodeljivanje tužilaca za slučajeve nasilja u porodici. Zakon dozvoljava pojedincima koji se osećaju ugroženim da podnesu zahtev za izdavanje naloga za određivanje mere zabrane prilaženja, ali povreda naloga za određivanje mere zabrane retko je vodila do krivičnih optužbi. Sudovi su retko recidivistima izricali uvećane kazne kao što je propisano zakonom.

Opštinski sud u Prizrenu je 21. avgusta odobrio žalbu tužioca u predmetu ubistva Zejnepe Beriša koju je ubio njen suprug Nebih Beriša u 2015. godini i uvećao zatvorsku kaznu sa 12 na 17 godina. Tužilaštvo se žalilo na kaznu kao previše blagu nakon značajne pažnje medija i građanskog društva i protesta organizacija za prava žena. Ubistvo Zejnepe Beriša pratila je duga istorija nasilja u porodici obeležena sa najmanje 16 zasebnih prijava pre njene smrti. Aktivisti su kritikovali prvobitnu kaznu kao suviše blagu jer pravni okvir zemlje predlaže između 10 godina i doživotne kazne zatvora kao preporučenu kaznu za ubistvo člana porodice.

Ministarstvo rada i socijalne zaštite je uključilo jedinicu koja se posvetila isključivo pitanjima porodičnog nasilja. Vlasti i međunarodni donatori obezbedili su pomoć za sedam NVO kako bi se pomoglo deci i ženama žrtvama nasilja u porodici. Na Kosovu je bilo 10 prihvatilišta za žrtve nasilja u porodici.

Vlada je 27. aprila oformila nezavisnu komisiju da verifikuje i prepozna status osoba koje su preživele silovanje tokom rata. Osobe koje su preživele silovanje tokom rata žalile su se da tužioci EULEX-a nisu uspešno procesuirali nijedan slučaj. Ministarstvo pravde je predvodilo radnu grupu, uključujući EULEX i STRK da prioritizuju predmete, ali ni u jednom predmetu ništa nije preduzeto.

Seksualno uznemiravanje: U građanskom postupku, zakon definiše seksualno uznemiravanje. Iako Krivični zakonik uključuje kao delo seksualno uznemiravanje, ne sadrži specifičan standard ili definiciju. Zakonik predviđa uvećane kazne za seksualno uznemiravanje prema ranjivim žrtvama, uključujući žrtve seksualnog zlostavljanja. Raznolike interne procedure i uredbe za prijavljivanje seksualnog uznemiravanja sprečile su primenu ovih zakona.

Prema navodima organizacija za prava žena, seksualno uznemiravanje na radnom mestu je bilo uobičajeno.

Prinuda u kontroli stanovništva: Nije bilo izveštaja o prinudnom abortusu, nedobrovoljnoj sterilizaciji ili drugim metodama prinuda u kontroli stanovništva. Procene o smrtnosti majki i kontraceptivnoj rasprostranjenosti dostupne su na: www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality-2015/en/.

Diskriminacija: Zakon propisuje da i žene i muškarci imaju isti zakonski status i prava. Zakon propisuje jednaku platu za jednak rad. Zakon propisuje da partneri u bračnim i vanbračnim zajednicama imaju ista prava da imaju i naslede imovinu, ali muškarci su bili ti koji su obično nasleđivali porodičnu imovinu. U retkim slučajevima, udovice kosovske Albanke, posebno u seoskim oblastima, rizikovale su da izgube starateljstvo nad svojom decom zbog običaja koji traži da se deca i imovina prenesu na porodicu preminulog oca, dok bi se udovica vratila u svoju porodicu po rođenju.

Relativno malo žena se nalazi na pozicijama višeg nivoa upravljanja u kompanijama, policiji ili vladi.

Zapošljavanje na osnovu rodno-polne pristrasnosti: Prema navodima Zavoda za statistiku Kosova, 2012. godine na osnovu podataka poslednjeg popisa stanovništva rodni srazmer muškaraca i žena po rođenju bio je 110,7 na 100. Prema navodima UNICEF-a, Vlada nije preduzela korake da reši neravnotežu.

Deca

Prijava rođenja: Deca stiču državljanstvo po osnovu roditelja ili samim rođenjem u zemlji u slučaju dece rođene u roditelja određene manjinske zajednice čije državljanstvo nije dokumentovano. Oni koji nisu bili registrovani su primarno bili iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. UNICEF je istakao da bi nepostojanje registracije moglo negativno da utiče na pristup socijalnoj pomoći, posebno za repatriranu decu. Deca koja nisu bila upisana smatrala su se da nisu imala državljanstvo.

Zlostavljanje dece: UNICEF je 2015. godine utvrdio da su 30 odsto dece u zemlji i 40 odsto dece iz zajednice Roma, Aškalija i Egipćana bili žrtve zlostavljanja. (Vidi data.unicef.org/topic/child-protection/violence/).

Rani i prisilni brakovi: Zakon dozvoljava da lica mogu da se venčaju legalno sa navršениh 16 godina. Dečji brakovi su bili retki, ali su nastavili da se praktikuju u određenim etničkim zajednicama uključujući Rome, Aškalije, Egipćane i Gorance. Na osnovu posebnog izveštaja istraživanja višestrukih pokazatelja (MICS) koje se usmerilo na ove zajednice, otprilike 12 odsto dece, uglavnom devojčica, stupile su u brak pre navršene petnaeste godine.

Seksualna eksploatacija dece: Minimalna starosna dob za saglasnost na seksualni čin je 16 godina. U skladu sa zakonom silovanje je krivično delo za koje je zaprećena kazna zatvora u trajanju od pet do 20 godina. Zakon zabranjuje posedovanje, proizvodnju i distribuciju dečije pornografije. Za lica koja proizvode, koriste ili uključuju dete u pravljenje ili proizvodnju pornografije zaprećena je kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godine. Distribucija, promovisanje, prenos, nuđenje ili pokazivanje dečije pornografije se kažnjava kaznom zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina. Posedovanje ili nabavljanje dečije pornografije se kažnjava novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju do tri godine.

Međunarodne otmice dece: Zemlja nije strana potpisnica Haške konvencije iz 1980. godine o građanskim aspektima međunarodne otmice dece. Za više informacija pogledajte „*Godišnji izveštaj o međunarodnoj otmici dece od strane jednog roditelja*“ Državnog sekretarijata, dostupan na travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html

Antisemitizam

Prema navodima Jevrejske zajednice na Kosovu u zemlji živi 50 jevrejskih porodica. Centar Simon Vizental u Francuskoj je u 2016. uputio javni dopis predsedniku u kojem kritikuje ozloglašenu antisemitsku literaturu u zemlji koja je bila svima na dohvata ruke, a koja je navodno bila prevedena na albanski jezik i objavljena u Egiptu od strane Muslimanskog bratstva. Centar Vizental je naveo da je podneo žalbu Ministarstvu unutrašnjih poslova. Predsednik je u novembru objavio odluku da se zabrani prodaja i distribucija antisemitskih knjiga. Do septembra nije bila preduzeta nijedna upravna mera da se primeni ova odluka.

U julu, kandidat za predsednika opštine Orahovca naveo je na društvenim medijima da će Izrael uskoro „nestati sa lica zemlje“ kao odgovor na incidente u Jerusalimu. Nakon dobijenih domaćih i međunarodnih kritika, uključujući i od predsednika i

lidera svoje političke partije izbrisao je objavu i izvinio se.

Trgovina ljudima

Videti *Izveštaj o trgovini ljudima* Državnog sekretarijata, dostupan na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Lica sa invaliditetom

Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju prema licima sa fizičkim, čulnim, intelektualnim i mentalnim invaliditetom. Vlada nije efektivno primenila ove odredbe i lica sa invaliditetom su bila suočena sa diskriminacijom.

Prema rečima Organizacije za prava lica sa invaliditetom HandiKos, pristup zdravlju, socijalnoj pomoći, rehabilitaciji i pomoćnim aparatima je bio nedovoljan, a fizički prilaz javnim institucijama je i dalje predstavljao problem čak i nakon primene podzakonskih akata i administrativne podrške.

Zakon uređuje prijem osoba u psihijatrijske ustanove i ustanove socijalne zaštite i štiti njihova prava unutar takvih ustanova, ali nije bio primenjen. KRCT je opisao da su objekti mentalnog zdravlja ispod standarda. KRCT je naveo da je nekoliko lica sa mentalnim invaliditetom bilo u pritvoru bez pravnog osnova, ali je napomenuo da su sudovi radili na preispitivanju nekih predmeta.

Nacionalne/rasne/etničke manjine

Etničke manjine, uključujući Srbe, Rome, Aškalije, Egipćane, Turke, Bošnjake, Gorance, Hrvate i Crnogorce su se suočile sa raznim nivoima institucionalne i društvene diskriminacije u oblastima zapošljavanja, obrazovanja, socijalnih usluga, upotrebe jezika, slobode kretanja, pravo na povratak svojim domovima (za raseljena lica) i ostalim osnovnim pravima.

Kancelarija za zajednice pri Kabinetu premijera uočila je diskriminaciju u zapošljavanju u javnom sektoru u skoro svim lokalnim i nacionalnim institucijama. Iako zakon propisuje da najmanje 10 odsto službenika na lokalnom i nacionalnom nivou bude iz manjinskih zajednica njihova zastupljenost je ostala ograničena i generalno se odnosila na niže pozicije. Manje zajednice kao što su Goranci, Romi, Aškalije i Egipćani su bili posebno nedovoljno zastupljeni. Nije bilo pravnih lekova

da se reše ove zabrinutosti.

Nevladine organizacije su prijavile pokušaje univerziteta da diskriminišu prijem i upošljavanje osoba koje nose muslimansku versku odeću, uključujući hidžab. Zakon zabranjuje nošenje verskih simbola u osnovnim školama, ali anti diskriminacioni statuti štite versku odoru na nivou univerziteta. Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana su bili izloženi neprestanoj socijalnoj i ekonomskoj diskriminaciji. Često im je nedostajao pristup osnovnoj higijeni, medicinskoj zaštiti i obrazovanju i u velikoj meri su zavisili od humanitarne pomoći za puki opstanak.

Zakon propisuje jednake uslove za školsku decu i priznaje učenicima iz manjinskih zajednica pravo na obrazovanje u javnim obrazovnim ustanovama na njihovom maternjem jeziku sve do kraja srednje škole. Ovaj zakon se nije primenjivao, a lideri zajednica kosovskih Bošnjaka, Hrvata, Goranaca, Crnogoraca i Roma su istakli da su njihovim zajednicama nedostajali udžbenici i ostali nastavni materijali.

Pristup pravdi za nealbanske zajednice, posebno kosovske Srbe i raseljena lica i dalje je bila zabrinutost. Slab prevod ili nepostojanje prevoda u sudskim postupcima pred sudovima, veliki broj nerešenih predmeta, neizvršenje odluka, ograničen broj nealbanskog osoblja, nedoslednost prevoda zakonskih propisa na albanski i srpski jezik i nepostojanje funkcionalnog sudskog sistema na severu Kosova ugrozili su propisno vršenje pravde. Bezbednosni incidenti nad kosovskim Srbima su se nastavili posebno u regionima Peći, Istoka i Kline. U prvih sedam meseci godine, bilo je 105 incidenata koji su uključivali krađe, provale, verbalna uznemiravanja i nanošenje štete na imovinu kosovskih Srba i Srpske pravoslavne crkve.

Predstavnici kosovskih Srba nastavili su da pozivaju na uvećanje broja kosovskih Srba u policijskim snagama, posebno u povratničkim mestima. Broj kosovskih Srba u Kosovskim bezbednosnim snagama se tokom godine skoro udvostručio gde je bilo 58 novih pripadnika.

Ispred hotela Saša u severnoj Mitrovici je 10. januara eksplodirala ručna granata nanoseći štetu prozorima i na dva parkirana vozila. U hotelu je smešten manji broj vladinih kancelarija kao deo primene Briselskog dijaloga. Istraga je bila u toku.

Vlada je 14. januara odbila ulazak specijalnog voza iz Beograda koji je bio ukrašen nacionalističkim izjavama i srpskim religioznim slikama, dok je Policija Kosova

rasporedila specijalne jedinice na severu Kosova povećavajući tenzije između kosovskih Srba i kosovskih Albanaca. Dana 15. januara, skoro 2 000 kosovskih Srba okupilo se na severu Mitrovice u znak protesta zbog mera vlade i policije.

Uveče 14. februara, grupa od 20 mladih kosovskih Albanaca izgovarala je antisrpske slogane i sprejom iscrtala antisrpske grafite u području Gnjilana naseljenom kosovskim Srbima, uključujući i na srpskoj pravoslavnoj crkvi i spoljnjim zidovima škole gde se nastava odvija na srpskom jeziku. Grafiti su uključivali „Ubijte Srbe“, simbol svastike i „UCK - Oslobodilačka vojska Kosova“. Antisrpski grafiti su se takođe pojavili i u etnički mešovitom selu u obližnjoj opštini Novo Brdo. Policija Kosova je uhapsila maloletnika kosovskog Albanca.

Nepoznati napadači su 29. maja ispalili desetak metaka na zgradu u kojoj se nalaze kancelarije PKS u opštini Leposavić na severu Kosova. Nisu prijavljene povrede, ali meci su oštetili prozore i zid. U julu su dva političara opozicije kosovskih Srba bili žrtve paljenja vozila na severu Mitrovice. Nisu bile prijavljene povrede, a istraga je bila u toku.

Poverenik za jezike je pratio i izveštavao o primeni zakonskih propisa koji daju jednaki status dvoma službenim jezicima u zemlji, albanskom i srpskom jeziku, kao i jezicima koji se koriste u službenoj upotrebi na lokalnom nivou, uključujući bosanski, romski i turski jezik. U februaru je poverenik rekao medijima da lokalne opštinske uprave nisu u potpunosti poštovale Zakon o upotrebi jezika, navodeći nedostatak političke volje. Takođe je primetio nepostojanje prevoda na srpski jezik u nekoliko institucija, uključujući Ministarstvo zdravlja i nacionalnu elektroenergetsku kompaniju.

Izmene upravnih odluka dozvoljavaju Bošnjacima, Romima i Turcima da im se izdaju lične isprave na njihovim jezicima, ali predstavnici manjina često su se žalili na lošu primenu.

Dela nasilja, diskriminacija i ostale zloupotrebe učinjene zbog seksualne orijentacije i rodnog identiteta

Ustav i zakon zabranjuju neposrednu ili posrednu diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta u zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju. Kada se motiv zločina bazira na rodu, seksualnoj orijentaciji ili opaženoj povezanosti žrtve sa licima koja su meta takve netrpeljivosti, zakon smatra takav motiv kao otežavajuću okolnost.

Po rečima nevladinih organizacija za ljudska prava, LGTBI zajednica se suočila sa otvorenom diskriminacijom u zapošljavanju, stambenim pitanjima, nerešenom građanskom stanju, pristupu obrazovanju ili zdravstvenoj zaštiti. NVO su istakle da je društveni pritisak ubedio većinu lica koja pripada LGTBI zajednici da sakrije svoju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. NVO su navele da policija nije bila dovoljno senzibilna prema potrebama ove zajednice.

Tužilac je 15. februara podneo optužnicu protiv okrivljenog koji je bio optužen za napad na osobe iz LGTBI zajednice na osnovu seksualnog opredeljenja u julu 2016. Prema navodima nevladinih organizacija, LGTBI lica do septembra nisu prijavila zločine iz mržnje, iako su naveli da je strah od odmazde obeshrabrio prijavljivanje.

Savetodavna i koordinaciona grupa u čijem sastavu su predstavnici osam ministarstava, Kancelarije za dobro upravljanje i tri nevladine organizacije saradivali su na zaštiti i promovisanju prava LGTBI zajednice, uključujući na osmišljavanju Nacionalnog akcionog plana. Vladini zvaničnici su signalizirali podršku pravima LGTBI zajednice sponzorišući i prisustvujući brojnim javnim dešavanjima.

Društvena stigma oko HIV-a i AIDS-a

Iako nije bilo potvrđenih izveštaja o zvaničnoj diskriminaciji prema licima sa HIV/AIDS-om tokom godine, bili su prisutni anegdotski izveštaji takve diskriminacije.

Deo 7. Prava radnika

a. Pravo na udruživanje i kolektivno pregovaranje

Zakon propisuje pravo radnicima da osnuju i da se pridruže nezavisnim sindikatima, kolektivno pregovaraju i stupe u štrajk odnosno obustave rad. Zakon zabranjuje diskriminaciju zbog sindikalne pripadnosti i povredu bilo kojih prava radnika zbog njihovih sindikalnih aktivnosti. Zakon propisuje povratak radnika otpuštenih zbog sindikalnih aktivnosti, uključujući u ključnim uslugama. Zakon se ravnopravno primenjuje na sve pojedince koji rade u javnom i privatnom sektoru uključujući evidentirane migrante i kućnu posluđu.

Vlasti nisu efikasno sprovele Zakon o radu koji uključuje uredbe i administrativna uputstva koja uređuju radne odnose, uključujući prava na slobodu udruživanja i kolektivno pregovaranje. Prema navodima Udruženja nezavisnih sindikata Kosova (UNSK), resursi, inspekcije i korektivne radnje su bile neodgovarajuće, a kazne nisu bile dovoljne. Inspektorat rada pri Ministarstvu rada i socijalne zaštite je tokom godine izdao 170 novčanih kazni. UNSK je istakao da ove novčane kazne nisu bile dovoljne da se odvrate povrede. Upravni i sudski postupci su bili zaobilazni i predmet dugih odlaganja ili uloženi žalbi.

Po navodima UNSK, vlada i poslodavci u zemlji su generalno poštovali pravo na osnivanje i učlanjivanje u sindikatima u javnom i privatnom sektoru. Uplitanje političkih partija u sindikalne organizacije i pojedina prava radnika su ostali problem. Prema rečima zvaničnika unije, radnici u javnom sektoru se uobičajeno susreću da maltretiranjem, uključujući seksualno uznemiravanje i gubitak zaposlenja zbog svoje pripadnosti političkoj partiji. Poslodavci nisu uvek poštovali prava radnih organizacija da se dogovaraju kolektivno posebno u privatnom sektoru. UNSK je prijavio da su mnogi poslodavci u privatnom sektoru u suštini ignorisali zakone o radu u zemlji. UNSK je takođe istakao da su se nastavile poteškoće u formiranju sindikata zbog mešanja poslodavaca u udruženja radnika i unije posebno u sektorima bankarstva, građevinarstva i hotelijerstva.

Predstavnici iz ovih sektora su anonimno rekli UNSK da su poslodavci koristili zastrašivanja da bi sprečili formiranje unija. Inspektorat rada je naveo da tokom godine nije dobio zvanične prigovore o diskriminaciji zaposlenih koji su pokušali da se učlane u sindikate. UNSK je tvrdio da inspektorat rada nije bio u potpunosti funkcionalan zbog nedostatka budžeta i nedovoljnog broja inspektora.

b. Zabrana prinudnog ili prisilnog rada

Zakon zabranjuje sve oblike prisilnog ili prinudnog rada. Tokom godine došlo je do pojavljivanja prisilnog dečjeg rada (Videti Deo 7. c).

Vladini resursi, uključujući pravne lekove, nisu bili dovoljni da se osigura poštovanje, da se identifikuju i zaštite žrtve i da se istraže tvrdnje prinudnog ili prisilnog rada. Tokom godine bilo je ograničenih istraga, krivičnog gonjenja ili osuda zbog prisilnog rada zbog toga što Inspektorat rada nije imao odgovarajuće resurse. Kazne su se kretale od zatvorske kazne do novčane kazne u rasponu do 500 000 evra (\$600.000) i bile su dovoljno rigorozne u poređenju s onima za ostala teška krivična dela. Do oktobra vlasti nisu sklonile nijednu žrtvu od prisilnog rada.

Videti takođe *Izveštaj o trgovini ljudima* Državnog sekretarijata, dostupan na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

c. Zabrana dečijeg rada i donja starosna granica za zasnivanje radnog odnosa

Minimalna starosna dob za zaposlenje je 15 godina pod uslovom da zaposlenje nije štetno i da ne ide na štetu pohađanja škole. Ukoliko postoji verovatnoća da posao može da ugrozi zdravlje, bezbednost ili morale mladog lica, zakonska minimalna starosna dob je 18 godina. Vlada se dogovorila 2013. sa Međunarodnom organizacijom rada o zaštiti dece od opasnog rada u poljoprivredi, radu na ulici, građevini, i eksploataciji prirodnih resursa. Propisi zabranjuju eksploataciju dece na radnom mestu, uključujući prinudni ili prisilni rad. Vlada je imala funkcionalnu operativnu jedinicu za borbu protiv trgovine ljudima koja je počela da interveniše u slučajevima prinudnog rada ili rada opasnog po zdravlje. Odbor je bio ograničen ograničenim resursima. Vlada je takođe imala Nacionalno telo protiv trgovine ljudima koje je istraživalo slučajeve u kojima su deca bila predmet trgovine u svrhu rada.

Inspektori neodložno obaveštavaju poslodavce kada pronađu da maloletna lica rade u opasnim radnim uslovima. Do maja, opštinske kancelarije za socijalni rad (OKSR) prijavile su Ministarstvu rada i socijalne zaštite samo osam slučajeva maloletnih lica koji rade u opasnim radnim uslovima, međutim nisu imali informacije o tome da li su se deca vratila u školu. Ministarstvo je primetilo da su OKSR pogrešno prijavljivale slučajeve maloletnih lica koji rade u opasnim uslovima zbog slabog razumevanja novog alata za istovremeno prijavljivanje ministarstvu i OKSR.

Nevladine organizacije su izvestile da su budžeti OKSR bili nedovoljni da ponude socijalne usluge deci koja su uključena u rad na ulicama. OKSR su nastavili da traže pomoć u budžetu za prostorije u centru kako bi ponudili svakodnevne socijalne usluge deci koja su primorana na rad.

U skladu sa Zakonom o radu, inspektori mogu novčano da kazne poslodavce u iznosu od 100 evra (\$120) do 10 000 evra (\$12000) zbog izlaganja radnika opasnim radnim uslovima. Novčane kazne su bile dvostruko veće za dela učinjena prema maloletnim licima. Izvršenje je bilo slabo zbog neodgovarajuće obuke i resursa. Zakon propisuje dodatne kazne za poslodavce i porodice koji uključuju

decu u radne poslove ili ne ispune svoje roditeljske obaveze kao rezultat ilegalnog zapošljavanja maloletnika. Zakon dozvoljava vlastima da dete udalji iz doma, ako se utvrdi da je to u najboljem interesu deteta.

Koalicija za zaštitu dece (KOMF) je prijavila da deca koja rade u sektorima poljoprivrede i vađenja rude su se susrela sa opasnostima povezanim sa korišćenjem poljoprivrednih mašina i vađenja ruda i teško dostupnim mestima ispod zemlje. KOMF je takođe prijavio da je rad dece u poljoprivrednim aktivnostima uporno bila tradicionalna aktivnost. Vladini centri za socijalni rad izvestili su da deca koja su bila uključena u poljoprivredne aktivnosti nisu bila sprečena da pohađaju školu. KOMF je takođe prijavio da je ukupan broj dece koja prosi nepoznat. Iako je većina deca retko bila jedini glavni prihod svojim porodicama, dečji rad je služio kao glavni doprinos nekim porodičnim prihodima.

Mlađa deca u seoskim oblastima su često pomagala svojim porodicama u poljoprivrednim radovima, obično uključujući rad tokom školskih časova. Deca u gradovima su često radila na različitim bespravnim gradnjama ili u prodaji, kao što je prodaja novina, cigareta i dopuna telefonskih kredita na ulicama. Neka deca su takođe bila uključena u fizički rad kao što je transport robe.

Videti *Nalaze o najgorim oblicima dečijeg rada*, Ministarstva rada dostupne na www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

d. Diskriminacija u pogledu zaposlenja i zanimanja

Diskriminacija u zapošljavanju i zanimanju se javljala u pogledu pola, roda, rodnog identiteta, invaliditeta i manjinskog statusa (Videti Deo 6). Tokom godine UNSK je primio prijave od sindikata i pojedinaca koji su takođe tvrdili diskriminaciju na osnovu starosne dobi i porodičnog stanja. UNSK je tvrdio da su bili jedini subjekt kome su radnici prijavljivali diskriminaciju zbog straha od odmazde poslodavca. UNSK je primetio da je zapošljavanje isključivo zavisilo od političkog statusa ili političke pripadnosti. UNSK je takođe napomenuo da su zaposleni usled visoke stope nezaposlenosti oklevali da prijave diskriminaciju, plašeći se odmazde svojih poslodavaca. Veoma često zaposleni su rešavali svoja radna pitanja interno i neformalno sa svojim poslodavcima. UNSK je takođe prijavio slučajeve da poslodavci diskriminišu ženske kandidate tokom razgovora za posao i da nezakonito otpuštaju žene zbog toga što su u drugom stanju ili što traže porodično odsustvo.

Međunarodni posmatrači su izvestili o diskriminaciji zapošljavanja na univerzitetima prema pojedincima koji nose hidžab ili neke druge simbole Islama. Univerziteti su ponekad odbijali kandidate po ovoj osnovi, opravdavajući praksu kao napor protiv radikalizacije.

Zakon ne štiti od diskriminacije na osnovu HIV statusa ili bilo koje druge prenosive bolesti. Po rečima NVO, Instituta GAP, kazne su bile odgovarajuće, ali broj inspektora rada je bio nedovoljan da bi sistem odgovarajuće funkcionisao.

Po zakonu, stranci moraju da dobiju radnu dozvolu pre nego zatraže posao u zemlji. Po rečima Inspektorata rada nije bilo prijava da su stranim radnicima odbijene radne dozvole i nije bilo prijava da su tokom godine prava stranih radnika bila povređena.

e. Prihvatljivi uslovi rada

Minimalna zarada koju je odredila Vlada je bila viša od zvanične granice siromaštva od 1,82 evra (\$2.18) dnevno. Zakon predviđa mesečne prinadležnosti u iznosu do 120 evra (\$144) za porodice koje ispunjavaju uslove za socijalnu pomoć i do 40 evra (\$48) za pojedince. Porodice i pojedinci bi takođe mogli da dobiju popust na utrošenu električnu energiju do 400 kilovat-časoiva i besplatnu zdravstvenu zaštitu.

Zakon propisuje da standardna radna sedmica ima 40 sati, zahteva periode odmaranja, ograničava broj redovnih radnih sati na 12 sati dnevno, ograničava prekovremeni rad na 20 sati sedmično i 40 sati mesečno, zahteva isplatu premija za prekovremeni rad i zabranjuje prekomerni obavezni prekovremeni rad. Zakon propisuje 20 dana plaćenog odmora godišnje za zaposlene i 12 meseci delimično plaćenog porodijskog odsustvovanja. Zakon o radu propisuje zdravstvene i bezbednosne standarde i upravlja svim delatnostima u zemlji.

Inspektori Ministarstva rada su bili odgovorni za primenu svih standarda u oblasti rada uključujući one koji se odnose na plate, sate i zdravlje i bezbednost na radu. Sindikati su smatrali da je broj inspektora nedovoljan da na efikasan način prati formalni i neformalni sektor.

Prema navodima Inspektorata rada i UNSK, Zakon o radu je sveobuhvatan i njegove odredbe o radnim satima su adekvatne za jednaku zaštitu radnika u javnom i privatnom sektoru. Po rečima UNSK nepostojanje vladinog izvršenja proističe iz

malog broja sindikalnih radnika kao i zbog toga što Inspektorat rada ima ograničenja u pogledu resursa i kapaciteta.

Ministarstvo rada je nastavilo napore da sastavi amandmane na Zakon o radu koji su potrebni da se primeni kolektivni ugovor koji je sponzorirala vlada. Kolektivni ugovor uređuje prava i obaveze poslodavca i zaposlenog, uključujući odredbe o radnim satima, noćnom radu, godišnjem odmoru, porodiljskom odsustvu, bezbednosti na radu i zdravstvenim prilikama zaposlenih. Ugovor takođe sadrži sve zaštite u radnom pravu i odnosi se na sve zaposlene kako u formalnom tako i u neformalnom sektoru. Posmatrači su uočili da je sporazum imao za nameru da smanji veličinu neformalne ekonomije za koju vlada i međunarodne organizacije procenjuju da čini 30 odsto ukupne ekonomije kažnjavajući poslodavce koji ne prijave zaposlene.

Po navodima UNSK, poslodavci se nisu pridržavali standarda zvaničnih radnih sati koji pružaju jednake standarde zaštite za radnike u privatnom i javnom sektoru. UNSK je naveo da vlada nije vršila nadzor i izvršenje posebno u pogledu standardne radne sedmice i obaveznog plaćenog i neplaćenog prekovremenog rada. Mnogi pojedinci radili su duže radne sate u privatnom sektoru kao „poslovni odnos po slobodnoj volji“, bez ugovora o radu, redovne plate ili penzionog doprinosa. UNSK je prijavio da su poslodavci ignorisali zakonske odredbe i otpuštali radnike bez razloga što je u suprotnosti s zakonom i da nisu poštovali praznike radnika. Inspektorat rada je do septembra primio 204 zvaničnih pritužbi u pogledu povrede prava radnika u privatnom i javnom sektoru. Organizacije za prava žena su prijavile da se seksualno uznemiravanje i zlostavljanje javljalo na radnom mestu, ali da se nije prijavljivalo zbog straha od otpuštanja ili odmazde.

Iako zakon propisuje zaštitu zdravstvenih i radnih uslova zaposlenih, privatne i javne institucije ponekad nisu ispoštovale to. Zvaničnici inspektorata rada i UNSK su prijavili poteškoće u dobijanju tačnih informacija o poštovanju jer su radnici njima veoma retko obelodanjivali probleme zbog straha da će izgube svoj posao. Inspektorat rada je do oktobra prijavio deset fatalnih ishoda na radnim mestima u privatnom sektoru.

Nijedan zakon specifično ne dozvoljava zaposlenom da napusti radno mesto usled opasne situacije na radnom mestu, ali zakon traži od svakog poslodavca da obezbedi adekvatne radne uslove za sve zaposlene shodno radnim uslovima. Po navodima Ministarstva rada, neformalni dogovori na relaciji poslodavac zaposleni mogu da reše pitanje kada i pod kojim okolnostima zaposleni može da napusti

radno mesto zbog opasne situacije na radnom mestu. Državne institucije nisu pratile ove aranžmane. Po rečima eksperata, kršenje standarda u pogledu plate, prekovremenog rada, zdravlja i bezbednosti na radu je bilo zajedničko i za muškarce i za žene, kao i za strane radnike migrante, posebno za one koju su se susreli sa opasnim radnim uslovima i radnim uslovima eksploatacije.